

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM BERISHNING O'ZIGA XOSLIGI VA AQLIY TARBIYA VAZIFALARI

Esonova Malohat Akilovna

Qo`qon davlat pedagogika instituti dotsenti

Maktabgacha ta'lim uzliksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblangan ushbu soha har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda go'yat muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalashda bolalarni tayyor bilim berish ma'nosida emas, balki bolalarni o'rganishga o'rgatish, dunyoni bilish usullarini topishga o'rgatish muhimdir. Shunday qilib, aqliy tarbiyaning asosiy funksiyasi - bu bolaning kognitiv faolligini shakllantirish, ya'ni. bola atrofda dunyoni bilishni o'rganadigan bunday tadbirlar.

Bolaning hayotining birinchi yillarida barkamol aqliy rivojlanishi uchun sezgi, idrok, fikrlash va nutqni rivojlantirish alohida o'rin tutadi. aqliy tarbiyaning asosiy vazifalari bo'ladi:

- Sensor ta'limi (bolaning hissiy organlarini rivojlantirish va idrokni rivojlantirishga qaratilgan);
- Aqliy faoliyatning rivojlanishi (aqliy operatsiyalarni o'zlashtirishga, bilim jarayonlari va qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan);
- Nutqni shakllantirish;
- Qiziquvchanlik va kognitiv qiziqishlarni tarbiyalash (faoliyat va bilim motivlarini shakllantirishga qaratilgan)

Aqliy harakatlarning rivojlanishi. Tafakkur rivojlanishining asosi aqliy harakatlarning shakllanishi va takomillashishi hisoblanadi. Bu bolaning aqliy harakatlariga, qanday bilimlarga ega bo'lishiga va ularni qanday ishlatishiga bog'liq. Maktabgacha yoshdagi aqliy harakatlarning mahoratlari tashqi yo'naltirilgan harakatlarning assimilyatsiyasi va ichki tuzilishining umumiy qonunlariga muvofiq amalga oshiriladi. Ushbu tashqi harakatlar nima ekanligini va ular qanday ichki tuzilganiga qarab, bolaning aqliy harakatini shakllantirish tasvirlar bilan harakat shaklini, yoki belgilar - so'zlar, rahamlar va hokazo bo'lgan harakatlar shaklini oladi.

Tasvirlar bilan ongda harakatlanayotganda, bola obyektini va uning natijasi bilan haqiqiy harakatni tasavvur qiladi va shu bilan uning oldidagi muammoni hal qiladi. Bu bizga vizual-majoziy fikrlash uchun allaqachon tanish. Belgilar bilan harakatlarni bajarish haqiqiy obyektlardan chalg'itishni talab qiladi. Bunday holda, so'zlar va raqamlar obyektlarning o'rnini bosuvchi sifatida ishlatiladi. Belgilar bilan harakatlar orqali fikrlash - mavhum fikrlash. Mavhum fikrlash fan, mantiq o'rgangan qoidalarga bo'ysunadi va shuning uchun mantiqiy fikrlash deb ataladi.

Fikrlashda ishtirok etishni talab qiladigan amaliy yoki kognitiv vazifani hal qilishning to'g'riligi, bola vaziyatning ushbu tomonlarini, uni hal qilish uchun muhim bo'lgan obyektlar va hodisalarning xususiyatlarini ajratib, bog'lashi mumkinligiga bog'liq. Agar bola obyektning suzishi yoki cho'kib ketishini oldindan aytib berishga harakat qilsa, bu suzuvchanlikni, masalan, obyektning o'lchamlari bilan bog'laydi, u tasodifan yechimini topishi mumkin, chunki u ta'kidlagan mulk suzish uchun unchalik muhim emas. Xuddi shu vaziyatda, tananing suzish qobiliyatini uni tayyorlangan material bilan bog'laydigan bola juda muhim xususiyatni ta'kidlaydi; uning taxminlari tez-tez oqlanadi, lekin yana har doim ham emas. Va faqat suyuqlikning o'ziga xos og'irligiga qarab tananing o'ziga xos og'irligini taqsimlash (bola bu bilimlarni maktabda fizikani o'rganayotganda oladi) barcha holatlarda yechimini topadi.

Vizual-majoziy va mantiqiy fikrlash o'rtasidagi farq shundaki, bunday fikrlash turlari turli vaziyatlarda obyektlarning muhim xususiyatlarini ajratib ko'rsatish va shu bilan turli xil vazifalar uchun to'g'ri echimni topishga imkon beradi. Tasviriy fikrlash bunday muammolarni hal qilishda juda samarali bo'lib, unda tasavvur qilish mumkin bo'lgan xususiyatlar, xuddi ko'z bilan ko'rish kerak bo'lgan narsalar zarurdir. Shunday qilib, bola qorni suvga aylantirishni, to'pni asfalt yo'l va o'tloqli o'tloq bo'ylab harakatlanishni tasavvur qiladi. Ko'pincha muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan obyektlarning xossalari yashirin bo'lib qoladi, ularni tasavvur qilib bo'lmaydi, lekin ularni so'zlar yoki boshqa belgilar bilan ko'rsatish mumkin. Bunday holda, muammoni mavhum, mantiqiy fikrlash yordamida hal qilish mumkin. Faqatgina, masalan, suzish organlarining haqiqiy sababini aniqlashga imkon beradi. Yog'och yoki bo'sh chelakni suzishni tasavvur qilish mumkin, lekin suzuvchi tananing o'ziga xos tortishish suyuqligiga nisbati faqat so'zlar yoki tegishli formulalar bilan belgilanishi mumkin.

Tasviriy fikrlash - bu maktabgacha tarbiyachining fikrlashining asosiy turi. Eng sodda shakllarda, u eng oddiy vositalardan foydalangan holda, bolaning subyektiv faoliyati bilan bog'liq amaliy muammolarning tor doirasini hal qilishda namoyon bo'lgan erta bolalikdan paydo bo'ladi. Maktabgacha yoshdan boshlab, bolalar qo'lda yoki asbobda bajarilgan harakatlar to'g'ridan-to'g'ri amaliy natijaga - obyektini harakatlantirishga, undan foydalanishga yoki uni o'zgartirishga qaratilgan vazifalarni hal qiladilar.

Biroq, yangi turdagi vazifalar bolaning tobora murakkablashib borayotgan harakatlarida paydo bo'ladi, bu yerda harakatlar natijasi to'g'ridan-to'g'ri emas, balki bilvosita bo'lmaydi va bunga erishish uchun bir vaqtning o'zida yoki ketma-ket sodir bo'ladigan ikki yoki undan ko'p xodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni hisobga olish kerak. Eng oddiy misol - bu devor yoki poldan to'pning sakrashi: bu yerda to'g'ridan-to'g'ri natija shundan iboratki, to'p devorga uriladi va bilvosita natija bolaga qaytib keladi. Bilvosita natijani hisobga olish kerak bo'lgan vazifalar mexanik o'yinchoqlar bilan o'yinlarda, qurilishda (uning barqarorligi binoning poydevori hajmiga bog'liq) va boshqa xolatlarda yuzaga keladi.

Yosh maktabgacha yoshdagi bolalar bunday muammolarni tashqi indikator harakatlar yordamida hal qilishadi, ya'ni. vizual-samarali fikrlash darajasida. Shunday qilib, agar bolalarga qo'lning to'g'ridan-to'g'ri qo'lini yelkasini o'zidan uzoqlashtirish va bilvosita uzoqni yaqinroq qilish uchun qo'lni ishlatish vazifasi taklif qilinsa, yosh maktabgacha yoshdagi bolalar qo'lni kerakli yo'nalishni topguncha turli yo'nalishlarda harakatlantirishga harakat qilishadi. To'pni tekislikka o'rnatishingiz kerak bo'lgan o'yinda, u tarqalib, ma'lum bir masofaga siljiydi va bolalar har safar sinovdan o'tishadi: ular to'g'ri yechim topilgunga qadar to'pni boshqa yoki boshqa joyga qo'yadilar. Sinov orqali topilgan yechimni bolalar eslab qolishlari mumkin. Ammo vazifani o'zgartirishga arziydi - boshqa shakldagi tutqichni tanlab olish yoki to'p yangilanishi kerak bo'lgan masofani o'zgartirish, chunki namunalari yangidan boshlanadi.

O'rta maktabgacha yoshda, bilvosita natija bilan sodda va murakkabroq vazifalarni hal qilganda, bolalar asta-sekin tashqi namunalardan ongda yaratilgan namunalarga o'tishni boshlaydilar. Bolani muammoning bir nechta versiyalari bilan tanishtirgandan so'ng, u yangi obyektini hal qilishi mumkin, endi obyektlar bilan tashqi harakatlarga murojaat qilmaydi, ammo ongida kerakli natijani oladi.

Ongdagi muammolarni hal etishga kirishish qobiliyati bola tomonidan ishlatiladigan tasvirlar umumlashtirilgan xarakterga ega bo'lib, predmetning, vaziyatning barcha xususiyatlarini emas, balki faqat ma'lum bir muammoni hal qilish nuqtai nazaridan muhim bo'lgan narsalarni aks ettirishi tufayli yuzaga keladi.

Modellarni o'zlashtirish, o'yin, chizish, konstruktsiya va boshqa faoliyat turlari jarayonida bola ongining ishora funktsiyasi rivojlanadi, u o'ziga xos belgilar turini - bolaning o'zi xohlagan harakatlaridan, xohish va niyatlaridan qat'i nazar obyektiv ravishda mavjud bo'lgan narsalarning aloqalari va munosabatlarini aks ettiruvchi vizual fazoviy modellarni qurishni o'zlashtira boshlaydi.

Bola bunday ulanishlarni o'zi yaratmaydi, lekin uning oldida turgan vazifani hal qilishda ularni aniqlaydi va hisobga oladi. Obyektiv ulanishlarni namoyish qilish individual obyektlar va ularning xususiyatlari bilan tanishishdan tashqari bilimlarni o'zlashtirish uchun zarur shartdir.

Kattalar faoliyatida vizual fazoviy modellar turli xil diagrammalar, chizmalar, xaritalar, grafikalar, ma'lum ob'ektlarning qismlari o'zaro bog'liqligini ko'rsatadigan hajmli modellar ko'rinishida namoyon bo'ladi. Bolalar faoliyatida bunday modellar bolalar tomonidan yaratilgan dizaynlar, ilovalar, chizmalar. Tadqiqotchilar bolalar rasmlari aksariyat hollarda asosan chizilgan ob'ektning asosiy qismlarining ulanishlari uzatiladigan va individual xususiyatlar bo'lmagan sxema ekanligiga uzoq vaqt e'tibor qaratdilar. Shunga o'xshash chizmalar, odatda rasm chizishni o'rganmagan bolalar uchun odatiy holdir. Agar bunday mashg'ulot olib borilsa, bola tezda rasmning asosiy vazifasi ob'ektning tashqi qiyofasini aniq ko'rsatish ekanligini anglaydi va obyektlarning tashqi xususiyatlari haqidagi idrok va g'oyalar asosida chizishni davom ettiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonun – T.: 2019. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi Farmoni, 2019. 9 oktyabr. №209(7439)-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi to'g'risida”gi PQ-4312-son Qarori / Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.05.2019-y., 07/19/4312/3106-son; 09.10.2020-y., 07/20/4857/1357-son.
3. EM Akilovna, THE COMPETENCE OF THE EDUCATOR IN THE APPLICATION OF TECHNOLOGIES FOR THE ORGANIZATION OF HEALTH CARE WORK FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE, INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN ...
4. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=x8zmCUkAAAAJ&citation_for_view=x8zmCUkAAAAJ:zYLM7Y9cAGgC
5. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – M.: Znaniye, 1996.
6. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi pedagoglarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
7. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.
8. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=ozrGWXoAAAAJ&citation_for_view=ozrGWXoAAAAJ:_FxGoFyZp5QC
9. G Nazirova. Maktabgacha katta ёшдаги болаларда халқ оғзаки ижоди воситасида миллий ғурур хиссини шакллантириш–ижтимоий педагогик зарурият сифатида. Science and innovation 1 (B8), 2067-2077
10. GM Nazirova. CONTENT AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PEDAGOGUES-EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS/ International Academic Research Journal Impact Factor 7 (1), 6
11. NG Malikovna, MM Nurmatovna, Basic principles of technology for teaching methodological subjects in preschool education, ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact.
12. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – T.: OPI, 2003.

13. NA Sultonova, I Sh, D Xolqoziyeva - TECHNOLOGIES OF URBRINGING CHILDREN IN MODERN FAMILIES, European Journal of Research and Reflection in Ed, 2020
14. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:_FxGoFyzp5QC
15. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:Se3iqnhoufwC
16. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:IjCSPb-OG4C

